

מהרש"א חידושי אגדות בכורות דף ח עמוד ב

באגדת דריב"ח עם סבי דבי אתונא לפי שרבים מתמיהין בדברי אגדה זו בענין ניצוח סבי דבי אתונא המפורסמים בחכמה גם בענייני הקיסר עם החכם בעל הנצחון בכ"מ ריב"ח אשר עליו נאמר בזה אשרי יולדתו כנראה שהיו מנצחים זה את זה בדברי היתול ושקר כמו שהם בעצמם מעידים ע"ז שא"ל נימא מלתא דבדיאי ושיהיה ריב"ח מוסר נפשו לקטלא על דברים כאלו גם התלמוד שמזכיר כל דבריהם שלפי הנראה אין בהם לא חכמה ולא מוסר ודבר שפתיים אך למחסור דלא עדיפי מספר בן סירא שאסור לקרות בו ומקרי ספרים חיצונים וע"כ נתתי לבי לדרוש על כוונת דבריהם שהם באמת משל ומליצה בדברי חכמה ואמונה בתורתנו שבא החכם בעל הנצחון ריב"ח לזכור עם הכופרים סבי דבי אתונא כדרכו של ריב"ח בכ"מ עם המינים לזכור עמהם באמונת תורתנו במליצה וברמיזת אצבע בעלמא...

בכורות (ח-מ).

1. א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנניה: נחש לכמה מיעבר ומוליד? א"ל: לשב שני; והא סבי דבי אתונא ארבעניהו, ואוליד לתלת? הנהו מיעברי הוּו מעיקרא ד' [שנין]; והא קמשמשי שמושי! אינהו נמי משמשי כאדם; והא חכימי אינהו? און חכימיני מינייהו; אי חכימת - זיל זכינהו, ואיתנהו לי! אמר ליה: כמה הוּו? שיתין גברי; אמר ליה: עביד לי ספינתא דאית בה שיתין בתי, וכל ביתא אית בה שיתין ביסתרקי. עבר ליה.

בראשית (פרק ג)

(א) והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: (ב) ותאמר האשה אל הנחש מפרי עץ הגן נאכל: (ג) ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון: (ד) ויאמר הנחש אל האשה לא מות תמתון: (ה) כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: (ו) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל:

2. כי מטא להתם [על] לבי טבחא, אשכחיה לההוא גברא דקא פשיט חיותא, א"ל: רישך לזבונאי? א"ל: אין, א"ל: בכמה? א"ל: בפלגא דזוזא; יהב ליה. לסוף א"ל: אנא רישא דחיותא אמרי לך! אמר ליה: אי בעית דאישיבך, סגי אחוי לי פיתחא דבי אתונא!

חידושי אגדות למהר"ל חלק רביעי (עמוד קכא)

... רישך זבנת לי, כי מה הפרש יש בין שניהם, וכמו שראש ב"ח אינו נחשב לכלום והוא נשחט ונפסד לגמרי, כך נפש האדם ושניהם משפט אחד להם, אם אין כאן השכל שהוא נוסף על נפש האדם. ולכך אמר ליה אי בעית דאשביקך וכו', כלומר אם אתה רוצה שאניח אותך ויהיה הפרש בין האדם ובין שאר ב"ח...

3. א"ל: מסתפינא, דכל דמחוי קמלי ליה; א"ל: דרי כריכא דקניא, וכי מטית להתם - זקפה כמאן דקא מתפח,

4. אזל אשכח דרבנאי מגואי ודרבנאי מבראי, דאי חזו כרעא דעיילא - קמלי להו לבראי, ודנפקא - קמלי להו לגואי. אפכה לסנדליה - קמלי להו לגואי, אפכה לסנדליה - קמלי להו לכולהו.

ספר תפארת ישראל - הקדמה

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (דברים ה') הכתוב הזה רוצה לומר, כי התורה חפץ מונח כל הרוצה לזכות בה יזכה בה, ולכך לא אמר אשר שם לפני ישראל רק לפני בני ישראל, כמו דבר המונח לפני כל הרוצה לזכות זוכה בה. ולא יאמר האדם כי התורה לא נתנה רק לגדולי החכמים שהם רחוקים מן הטעות, אבל התורה נתנה לכל, ולא יאמר גם כן אולי אשגה בתורה. ודבר זה פירשו במדרש (שה"ש רבה רפ"ב) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה רבי יונה אמר שני חברים העוסקים בהלכה זה אומר בית אב של הלכה וזה אינו אומר בית אב של הלכה אומר הקב"ה ודגלו עלי אהבה אמר רב אחא עם הארץ שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת ואיבת אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה, ע"כ. פי' בית אב של הלכה שרש הלכה וטעמה. ומפני זה נראה כי הברכה על למוד התורה לעסוק בדברי תורה, ואין מברכין ללמוד תורה...

5. [אול], אשכח ינוקי מלעיל סבי מלתחת, אמר: אי יהיבנא שלמא להני - קמלי לי הני, סברי אנן עדיפינן דאנן קשינן מפי ואינהו דרדקי, אמר: שלמא לכו!

6. אמרו ליה: מאי עבידתך? אמר להו: (אנא) חכימא דיהודאי אנא, בעינא למונמר חכמתא מיניכו. אי הכי, ניבעי לך! אמר להו: לחיי, אי זכיתו [לי] - כל דבעיתו עבידו בי, ואי זכינא בכו - איכלו גבאי בספינתא.

חדושי אגדות למהר"ל חלק רביעי (עמוד קכג)

... וביאור זה כי זה ענין האומות, כי כאשר הם מנצחים את ישראל הם גוברים עליהם ורוצים לכולתם, רק הש"י שומר אותם, ואם ישראל מנצחים אותם לא מצינו שעשו להם דבר, רק כי היו שולטים עליהם עד שהיו מסירים אותם ממקומם, דהיינו ממדיגתם, שלא לעשות כתועבות שלהם, ולהיות נמשכים אחר ישראל, ולפיכך אמר אם תהיו מנצחים אותי תקטלוני כמו שאתם עושים, ואם אני מנצח אתכם תהיו אתם יוצאים ממקומכם ותהיו נמשכים אחרי לאכול עמי בספינה, ותהיו מקבלים פרנסה ממני, כי אדרבא הכל נזון בשביל ישראל...

7. א"ל: ההוא גברא דאזיל ובעי אתתא ולא יהבו ליה, מאי חזי ליה דאזיל היכא דמדלו מוניה? שקל סיכתא, דצה לתתאי - לא עאל, לעילאי - עאל, אמר: האי נמו מיתרמו בת מזליה.

8. גברא דאזויף ומריף, מאי חזא דהדר אזויף? אמר להו: גברא אול לאגמא, קמל קמא טונא ולא מצי ביה. קמיל ומנח עילייה, עד דאיתרמי איניש מדלי ליה.

9. אמרו ליה: אימא לן מילי דבריא!

אמר להו: הוה ההוא כודניתא דילידיא, והוה תלי ליה פיתקא וכתב ביה דמסיק בבי אבא מאה אלפא זוזי, אמרו ליה: וכודניתא מו ילדה? אמר להו: הי ניהו מילי דבריא.

מהרש"א חידושי אגדות בכורות דף ח עמוד ב

ובזה יש לאומה ישראלית מעלה עליונה בחכמה ובמדות יותר מכל עובדי כוכבים לפי שכל עיונם ומעשיהם של העובדי כוכבים אינן רק לפי חכמת הטבע ולא כפי דת האלהית ומזה מבואר בשמעתין שדברו בחכמת היצירה וטבע...

10. מולחא כי סריא, במאי מלחי לה? אמר להו: בסילתא דכודניתא; ומו איכא סילתא לכודנתא? ומולחא מו סרי?

מהרש"א חידושי אגדות בכורות דף ח עמוד ב

מבואר כי הברית אשר לו יתב' עמנו הוא הברית לעולם כמו המלח שהיא הדבר המתקיים לעולם וכמ"ש ברית מלח עולם כו' ... אבל המלחא והברית שלנו ודאי לא סרח והוא קיים לעולם לזרעינו אחרינו.

ר' צדוק הכהן מלובלין - ישראל קדושים אות ה

ועל זה הוא רמזות דברי ר' יהושע בן חנניא לסבא דבי אתונא, שם (בבכורות), כשאמרו ליה מלחא כי סריא, דשמעתי דהכוונה לברית מלח עולם דישראל שחשבו שכבר נתקלקלו ושמעתה הם הנבחרים. ועל זה רמז להם דהם הכודנייתא שאין עושה פירות כלל, ואי אפשר כלל לבחור בהם ועל כרחך דמלחא לא סריא.

11. בני לן ביתא באזירא דעלמא! אמר שם תלא בין רקיעא לארעא, אמר להו: אסיקו לי ליבני וטינא.

12. מציעתיה דעלמא היכא? זקפה לאצבעתיה אמר להו: הכא, א"ל: ומי יימר? אייתו אשלי ומשחו!

איכה רבה (פרשה ב)

יג טבעו בארץ שעריה, ר' הונא בשם ר' יוסי אמר שערים חלקו כבוד לארון לפיכך לא שלט בהם אויב, הה"ד (תהלים כ"ד) שאו שערים ראשיכם, לפיכך טבעו בארץ שעריה אבד ושביר בריחיה, מלכה ושריה בגוים אין תורה, אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, הדא הוא דכתיב (עובדיה א') והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכה ושריה בגוים אין תורה, נביאיה אלו נביאי שקר, גם נביאיה אלו נביאי אמת, אלו ואלו לא מצאו חזון מה'.

13. אית לן בירא בדברא, עיילא למתא! א"ל: אפשרלו לי חבלי מפארי ואעייליה.
אית לן ריחיא דתבירא, חייטיה! אמר: כרוכו לי מיניה גרדי ואיחייטיה.
משרא דסכיני במאי קמלי? בקרנא דחמרא; ומי איכא קרנא לחמרא? ומי איכא משרא דסכיני?

חדושי אגדות למהר"ל חלק רביעי (עמוד קכה)
אם כן למה יש לנו רחיים שבורה, כלומר שהאדם חסר מזונו...

14. אייתו ליה תרי ביעי, א"ל: הי דוגתא אוכמתי והי דוגתא חיוורת? אייתי להו איהו תרי גביני, אמר להו: הי דעיזא אוכמתי והי דעיזא חיוורת?

חדושי אגדות למהר"ל חלק רביעי (עמוד קכו)
ואחר כך מייתו ליה תרי ביעי וכו', ורצו בזה שאתם אומרים כי ישראל יותר קרובי אל הש"י משאר האומות, לכך שאלו אותו איזה ביעתא דזוגתא חיורתא ואיזה זוגתא אוכמתא, וכשם שאין חלוק בתולדות אע"ג שהם מחולקים באבות שמהם התולדה שזו היתה שחורה וזו לבנה, וכך אין חלוק בין אומה ישראל ובין שאר האומות, אע"ג שהם מחולקים באבותם שאבות ישראל היו צדיקים או חכמים או מה שהם, בשביל זה לא ימשך שנוי אל התולדות, וכל מה שאתם אומרים ממעלת ישראל הוא בשביל האבות. והשיב להם איזה חלבא דעיזי (ואזה) אוכמתא ואיזה חלבא דעיזי חיורא. ור"ל כי הדבר הזה של גינוי שאין הבדל בתולדות בשביל האבות, דבר זה הוא בדבר שלא נקרא תולדות כלל כמו חלב העז שאין נקרא החלב תולדה רק פרשא בעלמא, וכן הביצה לא נקרא תולדה כלל רק נקרא פרשא בעלמא, אין חלוק בתולדות בין זה לזה. אבל דבר שהוא תולדה, בודאי יש הפרש בין התולדות מצד חלוף האבות, ואף בבהמות שהרי בדבר שהוא תולדה תמצא ברוב שהם מתדמים, כמו שהוא האב או האם כך הוא התולדה, כ"ש שימצא באדם דבר זה שהתולדה מתדמה ומתיחס אל האב, שודאי הבן דומה אל האב כדאיתא במסכת עדיות (פ"ב), ומכ"ש באבות העולם שהיו צדיקים וחשובים שראוי שיהיו בניהם מתדמים ומתיחסים אליהם, ולכך יש הפרש בין ישראל שהם תולדות האבות לשאר אומות:

15. ורצוצא דמית, מהיכא נפיק רוחיה? מהיכא דעל, נפק.
אחוי לן מנא דלא שוי חביליה! אייתו בודיא, פשמוה לא הוה עייל בתרעא, אמר להו: אייתו מרי סיתרוה, היינו מנא דלא שזו חביליה.

16. איתניהו,
כל חד וחד כי חזי שיתין ביסתרקי, אמר: כולהו חבראי להכא אתו, אמר ליה לספונא: שרי ספינתך.

חולין (דף צ"ז)
דאמר רבא: אמור רבנן: בטעמא, ואמור רבנן: בקפילא, ואמור רבנן: בששים; הלכך: מין בשאינו מינו דהיתרא - בטעמא, דאיסורא - בקפילא, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא, אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא - בששים.

במדבר (פרק ז)
(פח) וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו:

17. בהדי דקאתו שקל עפרא מעפרייהו, כי מטי לבי בליעי, מלא כוזא דמיוא מבי בליעי,

חדושי אגדות למהר"ל חלק רביעי (עמוד קכז)
... וז"ש שנתן עליהם מעפרייהו היינו כי כאשר הזכיר להם ר"י ענין ארצם אשר הם יושבים בה, וזה נחשב שנתן עליהם מעפרייהו ואז היו מעיזים ...

בראשית פרק ג
(יד) ויאמר ה' אלהים אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חיך:
(יט) בזעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב:

18. כד אתו אוקמינהו קמי קיסר, חזנהו דהו מעני, א"ל: הני לאו נינהו! שקל מעפרייהו ושדא עילויהו, אקשו לאפי מלכא, אמר ליה: כל דבעית עביד בהו, אייתינהו מיא דאייתי מבי בליעי שדינהו בתינדא, אמר להו מלויה להו ואיזילו לכו. מלו ושדו ביה קמאי קמאי ובלע להו, מלו עד דשמיט כתפייהו, ובלו להו ואזול.

חדושי אגדות למהר"ל חלק רביעי (עמוד קכא)

...ולכך היו נקראים ששים חכמים סבי דבי אתונא, מפני אתונא הוא כבשן אשר בו אש גדול ושלים, לומר כי אלו חכמים הם השכל היותר כולל. ומפני כי השכל הוא נבדל, לכך היו נוהגים עצמם במדריגת השכל אשר הוא נבדל. ומפני זה היו ששים כי ששים מורה על חוזק ותוקף גדול, כדכתיב (שה"ש ג') ששים גבורים סביב לה...
חדושי אגדות למהר"ל חלק רביעי (עמוד קכח)
...ותבין זה כי אתונא שבו האש, ומי אוקיינוס הוא מים שהמים הם הפך האש...

רש"י בכורות (ט.)

לבי בליעי - מים שבאוקיינוס שבולעים כל מימות שבעולם שנופלין בו ומביאין אותם עד תהום ופולטות אותן והיינו דכתיב (קהלת א) והים איננו מלא.

אליהו זוטא [איש שלום] (פרשה יג)

... ואין (בם) [ים] אלא דברי תורה, שנאמר כל הנחלים הולכים אל הים וגו' (קהלת א' ז')

מדרש זוטא - קהלת [בובר] (פרשה א)

[ז] כל הנחלים הולכים אל הים. [זה הלב], כל התורה כולה אינה נכנסת אלא ללב. והים איננו מלא (שם) /קהלת א"/. אף הלב אינו מתמלא בו...

מדרש משלי [בובר] (פרשה י)

...שכל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא (קהלת א ז), זה התלמוד שיש בו חכמות הרבה.

תמיד (דף לב עמוד א)

מר להן: מה יעביד איניש ויחיה? אמרו ליה: ימית עצמו. מה יעביד איניש וימות? יחיה את עצמו.

מהרש"א חידושי אגדות בכורות דף ח עמוד ב

באגדת דריב"ח עם סבי דבי אתונא לפי שרבים מתמיהין בדברי אגדה זו בענין ניצוח סבי דבי אתונא המפורסמים בחכמה גם בענייני הקיסר עם החכם בעל הנצחון בכ"מ ריב"ח אשר עליו נאמר בזה אשרי יולדתו כנראה שהיו מנצחים זה את זה בדברי התול ושקר כמו שהם בעצמם מעידים ע"ז שא"ל נימא מלתא דבדיאי ושיהיה ריב"ח מוסר נפשו לקטלא על דברים כאלו גם התלמוד שמזכיר כל דבריהם שלפי הנראה אין בהם לא חכמה ולא מוסר ודבר שפתיים אך למחסור דלא עדיפי מספר בן סירא שאסור לקרות בו ומקרי ספרים חיצונים וע"כ נתתי לבי לדרוש על כוונת דבריהם שהם באמת משל ומליצה בדברי חכמה ואמונה בתורתנו שבא החכם בעל הנצחון ריב"ח לזכור עם הכופרים סבי דבי אתונא כדרכו של ריב"ח בכ"מ עם המינים לזכור עמהם באמונת תורתנו במליצה וברמיזת אצבע בעלמא כדאמרינן פ"ק דחגיגה אחוי ליה ידו נטויה כו' וא"ל קיסר לריב"ח כו' אמר גברא דלא ידע מאי דמחוי ליה במחוג יחוי קמי מלכא אפקוה למין וקטלוה כו' ע"ש וכיוצא בזה הכא שהיה מוסר נפשו לקטלא באם לא יבין משל ומליצת דבריהם ואם הוא ינצח אותם לא בקש רק שיאכלו בספינתו ואתה המעיין ראה כוונת דבריהם כפי אמונתנו שבאו לזכור ברמז עם החכם ריב"ח מענין לענין מתחלת אמונתנו בקבלת התורה ומעלת ישראל ודבוקם ביי' והנבואה והחכמה אשר בהם יותר מבשאר עובדי כוכבים וענין החורבן ונצחת התורה ואריכות הגלות ושכר ועונש והשארית הנפש ומי יהי' בבוא משיחנו בב"י א"ס הקושיות בכלל מה הוא ענין שבאו לנצח זה את זה בדברי הבאי ושיבושים לפי הנראה וע"ק מה ענין שהוא אמר בעינא למגמר כו' והם השיבו אי הכי נבעי מינך גם ק' כיון שהם אמרו לו אימא לן מילי דבדיאי א"כ כשא"ל בסילתא דכודנייתא מאי קא"ל מי איכא סילתא כו' וכודנייתא מי ילדה כו' מבואר שהשגת עיוני קשה גם המעשים אינם שלמים אם לא ע"פ התורה שהיא התחלה לדרכי ה' ממדרגה למדרגה ובזה יש לאומה ישראלית מעלה עליונה בחכמה ובמדות יותר מכל עובדי כוכבים לפי שכל עיונם ומעשיהם של העובדי כוכבים אינן רק לפי חכמת הטבע ולא כפי דת האלהית ומזה מבואר בשמעתין שדברו בחכמת היצירה וטבע התרנגולת לכ"א יום וכנגדו באילן לז' כו' הזאב והארי כו' לג' שנים כו' וכנגדו באילן בנות שוח נחש לז' שנין ולאותרו רשע לא מצינו לו חבר ו"א מוכססין בנות שוח לגירסת התוספות ובזה פליגי חכמי ישראל וחכמי עובדי כוכבים שח"י אומרים נחש לז' שנין שאף לפי יצירתו וטבעו היה לג' שנים בכלל שאר חיות שהוא מין חיה הנה לפי התורה וחכמת אלהית נשתנה יצירתה וטבעה ונתקללה לז' שנים על ידי רשעתו וע"כ אין לו חבר ביצירה וה"א מחכמי ישראל שגם בנות שוח מין א' הנקרא מוכססין נתקלל לז' שנים שהיה ג"כ לכתחלה לג' שנים כפי הטבע כשאר מיני בנות שוח אבל נתקלל שממנו אכל אדם הראשון והביא שוחה לעולם ונקרא ג"כ בנות שבע ע"ש שהביא ז' ימי אבלות לעולם כדאמר בב"ר ומזה כי דעת הקיסר היה כחכמי עובדי כוכבים כפי חכמת היצירה לג' שנים כשאר חיה ורבי יהושע ב"ח השיב לו כפי חכמת אלהית וא"ל דאנן חכימנן בזה טפי כפי חכמת אלהית וא"ל הקיסר א"כ זכינהו לחכמי עובדי כוכבים ומזה כשא"ל אנא חכימא דיהודאי כו' דהיינו שיש בידו חכמת אלהית אמרו לו א"כ איך אמרת שבאת למגמר מינך אדרבה אנן נבעי מינך כיון שלפי דבריך אתה יותר חכם מינך שיש בידך חכמת אלהית והשיב להו לחיי כו' ובזה הענין בא עתה לזכור עם סבי דבי אתונא דמי מהן שלא יבין דברי חבירו וחכמתו ברמיזות הוא מנוצח כמ"ש לעיל ולזה א"ל לחיי כו' שאני מוותר נגדכם לפי שיש בידי חכמת אלהית ועליה אני בוטח שלא תנצחוני ואם תנצחוני שלא אשיב לכם הנני בידכם לקטלא אבל אם אני אנצח אתכם בחכמת אלהית אשר אתי לא אבקש מכם רק זאת אכלו כו' ואמר שהתחילו הם לשאול:

הא' ההוא גברא כו'. והוא מבואר שאלו המינים כפרו במעלת ישראל ובחכמה אשר להם ע"י תורת אלהית שנתייחדו ישראל ליתנה להם יותר מכל שאר עובדי כוכבים וע"י התורה נעשו ישראל בת זוגו ובת מזליה של הקדוש ברוך הוא כמפורש בכמה כתובים והם כפרו בזה וזה שהביאו לו משל בדרך ארץ גברא דאזל ובעי איתתא ולא יתנו להו מאי חזי דאזיל היכא דמידלי כו' דודאי אינו אזיל להיכא דמדלו מיניה דמכ"ש לא יתנו אותה לו אבל אזיל ליותר שפלה מהראשונה דאולי אותה יתנו לו וכן הוא הדבר הזה שכבר החזיר התורה לכל העובדי כוכבים כמ"ש וזרח משעיר גו' מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפאון כו' ולא קבלוה וא"כ ע"כ מה שהלך אחר כך לישראל שיקבלוה לא משום דמדלי מינך אלא שהם יותר שפלים במעלה והשיב להם משל נמרץ בזה שהתורה נמשלה למסמר נטוע וליתד תקועה יתד שהכל תלוי בה ואין לתקוע יתד למטה בכותל כי אין ראוי לתלות בו שום דבר אבל יש לתקועו למעלה בכותל במקום שאפשר לתלות בו כל דבר כן הוא התורה שהיא יתד שכל העולם תלוי בה וע"כ נצטרך לתקוע אותו למעלה מן העולם דהיינו באומה הישראלית שיש להם אחיזה בעולם העליון בצורת יעקב החקוקה תחת כסא הכבוד ובנשמתן שקבלו אותה בהיותם שם כדכתיב אשר איננו פה וזה שסיים דמתרמי ליה בת מזליה הם ישראל שאין להם מזל בשמים כמו שיש לשאר עובדי כוכבים לכאן"א מזל בשמים אבל הם בת מזלו של הקדוש ברוך הוא כמ"ש יעקב חבל נחלתו גו' והוא למעלה מן השמים כמ"ש על ויוצא אותו החוצה גו' דהשתא היתד אשר עולם התחתון תלוי בו עליו דהיינו התורה הוא תקוע בישראל אשר הם למעלה מן השמים וא"כ מה שהחזיר התורה לכל העובדי כוכבים לאו היינו מטעם שאמרתם שהרי לא אפשר היה לתקוע היתד בכס למטה שא"א היה לתלות עליו כל העולם אבל מה שהחזיר התורה לעובדי כוכבים גלוי וידוע היה לפניו שלא יקבלוה כדאמרינן במדרשות וריב"ח לא היה חש להשיב להם במשל הזה רק על שאלתן במשלם:

הב' שאלו לו כלפי מ"ש בכ"מ שהתורה ניתנה לישראל במתנה דר"ל כדרך הנותן לחבירו שהוא מקנה לעולם ולא כמלוה לחבירו שאינו רק לזמן שהתורה ניתנת לנו לעולם בלי זמן אבל אלו הכופרים אומרים שאינה דרך מתנה רק דרך הלואה ושאלה ליבטל לזמן וז"ש גברא דאזויף לחבריה פ"א וטרפו שלא שלם לו ולא קיים הבטחתו לשלם לזמן קבוע הנקבע לו מאי חזא דהדר יזיף ליה דודאי אינו מלוה לו שנית **הנה גם אתם בית**

ישראל שהתורה נתנה לכם רק דרך הלואה ואתם טרפו לו שלא שלמתם אותה לו בזמן שקבע לכם בהיותכם על אדמתכם שעברתם על מצותי ועוד היום אין אתם מקיימין את המצות בגלותכם מאי חזא דהדר זיף לכם כמו שאתם אומרים שיהיה כן לימות המשיח שנאמר וכתתי את בית ישראל גו' ברית חדשה דכיון שאין אתם פורעים לו הישן למה יזיף לכם ברית חדשה לימות המשיח. והשיב להם גם בזה משל נמרץ גברא דאזל לאגמא כו'. ר"ל מי שישלח עבדו להביא לו מאגמא סך ידוע קנים והנה הוא הלך וקטל קנים ככל מצות אדונו עליו אך אחר שמחברם באגודה ולא יוכל לשאת את כולם ביחד למקומם שקבע לו האדון ולפי שאין ראוי לפחות ממצות אדונו ע"כ הוא ממתין עד דמתרמי לו לעזרו שיוכל לשאת אותן למקום שקבע לו אדונו וכדי שלא יבטל ממלאכתו הוא מוסיף וקטל ואנח עילויה כן הוא הדבר הזה שאנו עושים מלאכתנו דהיינו שאנו לומדים כל התורה כמצות השם יתברך ברוך הוא עלינו שהוא דמיון קטל הקנים אך שא"א עלינו לשאת עול המצות כולם ביחד שיש מהם שתלויים בארץ ובמקדש עד יבא משיח שהוא העוזר לנו לישא עול המצות במקום הנקבע לנו דהיינו בארץ ובמקדש והיא הברית החדשה שאמר שאז נוסף חלק בעיון כמ"ש כולם ידעו אותי גו'. וכשראו המינים שלא נצחו אותו בויכוח הזה א"ל שהוא יאמר מלתא דבדיאי שהענין שקר והוא רמז ע"ד חכמה וע"ז אמר הכתוב הצילני משפת שקר מלשון רמיה גו' דהיינו ממה שבקשו אלו הכופרים לדבר עמו בשפת שקר שהענין שקר כפי הדבור וגם הוא לשון רמיה ע"פ מרמה וחכמתם הצילני מהם מקטלא שאוכל לנצחם:

הג' שאמר להם במשל נמרץ במילי דבדיאי כודנייתא דילדה כו' וע"פ מ"ש פ' מקום שנהגו הוא ענה גו' פסול היה והביא פסול לעולם דכשם שהפרדה אינו זרע שיקרא ע"ש אביו שהוא בא מן הסוס והחמור גם אין לו זרע כך העובדי כוכבים פסולים הם ואין להם זרע שיקרא ע"ש אביהם דאין להם יחוס אב ז"ש בהם זורמת סוסים זרמתם דהיינו כעין הזרמת שיש לסוס עם החמור שבא מהן הפרדה ולפי שכבר אמרו לו שאין ללות לישראל עוד והברית החדשה פירשוהו שלא נאמר על ישראל רק על אמונתם כמ"ש המינים וע"כ א"ל כודנייתא דילדה והוי תלי לה פיתקא כו' דהיינו שטר צוואה שפירעו בניו למי שהלוה בבית אביהם מאה כו' וזה משל דודאי זה אינו שאינו מלוה לפרדה כיון שלא יהיו לו בנים לפרוע מהם כן הענין עובדי כוכבים שנדמו לפרדה הזאת שאין לה בנים נקראים על שם אביהם ליתבע מהם הפרעון וא"כ ע"כ ברית חדשה לא עליהם נאמר ליתן אבל לישראל ראוי ללוות שיוכלו לפרוע ע"י בניהם שנקראו ע"ש אביהם לעולם שהשם יתב' מעיד עליהם. וא"ל כודנייתא מי ילדה כו' שהם לא הבינו הנמשל מזה. וא"ל הי ניהו מילי דבדיאי שהרי בזה אתם חפצים לדבר במשלים במילי דבדיאי ובזה נצחם במה שלא הבינו כאן דבריו לפי הנמשל ולכך לבסוף אייתינהו למיכל כו' אך כשראו שהוא נצחם במה שלא הבינו באו הם לשאלו ג"כ במילי דבדיאי אולי יוכלו לנצחו שלא יבין גם הוא דבריהם. וא"ל מלחא כי סריא במאי מלחי ליה כו' מבואר כי הברית אשר לו יתב' עמנו הוא הברית לעולם כמו המלח שהיא הדבר המתקיים לעולם וכמ"ש ברית מלח עולם כו' אבל הכופרים אומרים שאינו לעולם וכבר ביטל הברית עמנו בהיותנו בגלות המר ואותם לקח לעם תחתינו וז"ש מלחא כי סריא כיון שהברית מלח אשר עמנו סריא ואינו קיים בגלות במאי מלחי ליה שוב להתקיים לעולם וע"ז השיב להם ורמז להם ע"פ כוונתו דלעיל וא"ל בשליא דכודנייתא שהעובדי כוכבים נדמו לפרדה כי לפי שדימו הם להיות בטל הברית עם ישראל ולקיים הברית עם העובדי כוכבים אמר כי הם כמו הפרדה שאין לה שליח למלח בה לעשות דבר המתקיים שאין להם זרע נקרא ע"ש אביהם כמ"ש וא"א לקיים הברית עמהם לעולם אבל ישראל שיש להם זרע אחריהם יתקיים בהם הברית לעולם כמ"ש באברהם והקימותי את בריתי וגו' ובין זרעך אחרוך לדורותם לברית עולם וגו' וז"ש שאין שליח לכודנייתא ואין לכם זרע אחריכם להיות מתקיים בכם הברית אבל המלחא והברית שלנו ודאי לא סרח והוא קיים לעולם לזרעינו אחרינו. וא"ל עוד בני לן ביתא באוירא כו' שא"ל הגם בהיות ישראל על אדמתם ובית המקדש בנוי היה לכם מעלה יתירה שהיה רוח הקודש באהלכם והייתם דבקים בה' אלהיכם אבל מאז אשר נחרב הבית וגליתם משם הייתם נפרדים ממנו כי מי יבנה לכם ביתא באוירא שישכון עליו רוח הקודש משם שהרי אין לכם בארץ מקום לבנות בית שהוא ביד שונאכם והיה התשובה אמר שם תלה ליה בין רקיעא כו' הראה להם דבכל מקום נמצא הקדוש ברוך הוא לצדיקים כמ"ש למה נקרא שמו מקום שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הקדוש ברוך הוא נמצא להם שנאמר בכל מקום אשר אזכיר את שמי וגו' ובכל גלות וגלות הוא דבק עמנו באויר רוחני מבלי בית הבנוי מחומר גשמי אבל אתם אסיקו לי ליבני וטיני כו' ר"ל אתם שתאמרו שנפרד ממנו והיה הדבקות בכם הנה אסיקו לי ליבני וטיני כו' כי אין עמכם דבר רוחני הנדבק לכם רק דבר גשם וחומר. וא"ל עוד מציעותיה דעלמא כו' שא"ל שאף שכן היא שדבקותכם באויר רוחני בלא בית היינו במקום הקדוש בירושלים שהוא במציעות העולם וכמ"ש וזה שער השמים שמשם שפע החכמה ירדה לכם אבל אתם שאינכם שם במקום ירושלים אין עמכם שפע החכמה והשיב וזקפה לאצבעותיה הכא ר"ל כי אין עולם מקומו אבל הוא מקומו של עולם ואין לו גדר במקום כי הוא אינו גשם ובכל מקום שכינתו שרויה כמו במציעותה של עולם אבל הכופרים אלו האמינו בגשם ולכך לא הבינו דבריו וא"ל ומי ימר והשיב להם אייתו כו' כיון שאתם מאמינים בגשמות וכדברי הקיסר פ' א"ט לריב"ח הנה אייתו לכם אשלי למדוד עד מקום שכינתו במציעותיה דעלמא אבל אנו מאמינים שאינו גוף וכל העולם במקומו ואין כאן מקום מציעות לשכינתו. עוד א"ל אית לן בירא כו' הבאר הזה רמז למקום ששואבין ישראל רוח הקודש כדאמרינן שמחת בית השואבה שהיו שואבין משם רוח"ק ונאמר כי אותי עזבו מקור מים חיים וא"ל הנה הבאר שהיה לכם הוא עתה חוץ מהעיר שלכם דהיינו חוץ מהעולם שכבר עלתה השכינה למרום בחורבן הבית כדאמרינן בעלמא ואי אפשר לכם להוריד אותו הבאר שמחוץ לעיר אל העיר אבל בארות ומזלות העובדי כוכבים הוא בתוך העיר דהיינו בעולם כגלגל המקיף ואשר משם יבוא להם שפע ברכתם והשיב אית לן חבלים חזקים להורידן אף מחוץ לעיר דהיינו ממרום ע"ד יעקב חבל נחלתו ואמרו במדרש צדיקים יירשו ארץ וגו' וכנגדן עמדו ז' צדיקים שהורידו שכינה לארץ ואלו הן אברהם כו' עד וכתוב וירד ה' על הר סיני אבל לכם ודאי לא היה אפשר להוריד מחוץ לעיר דאין לכם לעשות

רק חבלים פחותים עשויים מפארי שהן רשעי עובד כוכבים שנדמו למוץ המעורב בפארי וסובין. ועוד א"ל אית לן ריחייא דתבירא כו' רמזו לו שהיה לכם לישראל ריחיים משלחן גבוה מיום שהייתם לו לעם כענין שאמרו שחקים שבו שוחקים מן לצדיקים וכל זמן שהייתם בארץ הייתם אוכלים משלחנו ע"י הקרבנות והרי עתה אתם גולים משלחן הזה כמ"ש ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם ונשבר לכם ההוא ריחייא והשיב להן כרוכו כו' מהידוע כי הצדיק נמשל לצור כמ"ש אברהם ושרה טומטמים היו שנאמר הביטו אל צור וגו' אביכם וגו' דר"ל אף שהיו טומטמים מבלי טבע ההולדה כצור הזה הביטו אליו שע"י מעשיהם הטובים נשתנה טבעם והולידו וז"ש כרוכו לן כו' דודאי במעשיכם א"א לשנות טבע הצור ולעשות ממנו חוט אבל צדיקים שלנו שבכל דור שנמשלו לצור הם בעצמם החוט לתפור ריחייא הנשבר כמ"ש ג' פרנסים טובים עמדו להן לישראל המן בזכות משה הבאר בזכות מרים הענן בזכות אהרן והם היו לנו חוט המשולש לתפוס הריחיים להיותנו זוכין משלחן גבוה וכ"ה בכל דור כמ"ש ברבי חנינא בן דוסא כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא כו'. ועוד א"ל מישראל דסכינא כו' ר"ל דיש לכם הרבה מונעים אשר מונעים אתכם מלבא אל השלמות והן הן הסכנות והצרות שבכל דור ודור שנדמו לישראל דסכינא המונעים האדם מליילך למקום מגמתו דרך שם והשיב להם ע"פ מ"ש בפ"ק דב"ק משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובג"ח זוכה לנחלת יששכר דכתיב ביה חמר גרם וכיוסף דכתיב ביה עמים ינגח יחדיו וגו' והיינו שע"י ג"ח ותורה נבא אל השלמות שמצילים אותנו מהצרות והסכנים בקרן השור וחמור כיוסף ויששכר או שרמז להם על קרנו של המשיח וחמור ע"ש עני ורוכב על החמור שהוא יצילנו מכל המונעים שלנו להגיע אל השלמות. ועוד אייתו תרי בייעי וא"ל הי זוגיתא כו' ע"ד שאמרו בשמעתין תרנגולת לכ"א יום וכנגדו בלוז ואמרינן שרמז ירמיה מקל שקד אני רואה שהם כ"א יום מ"ז בתמוז עד ט' באב והם רמזו לו ימים אלו בזוגיתא אוכמתא ע"ש הגלות ולפי שיש עוד כ"א ימי סליחה ושמחה מ"ט ראשון של ר"ה עד כ"א תשרי שהוא הושענא רבה יום גמר החתימה כדאיתא במדרשות והוא שרמז לו בזוגיתא חירותא ג"כ ע"ש ליבון עונות וכך א"ל הרי תרי בייעי שהתולדה מב' זוגיתא הן כולן לבנים ואין ניכר איזה מהשחורה ואיזה מהלבנה כן אין לכם היכר כי מקרה א' יקרה את כולן שהפורעניות והטובות שוים בימים בשיעור א' זה כזה כ"א יום הן ואין כאן מקום תקוה לכם והשיב בדוגמא זה עיזי אוכמתי כו' הן ב' שעירים שהביאו ישראל ביה"כ החירותא היא שהיתה לה' והאוכמתא שהיתה לעזאזל והגבינה שהיא התולדה מהן שניהן לבנים שגם השעיר לעזאזל היה מלבין עונותיהם של ישראל שנאמר ונשא השעיר וגו' וכמ"ש שהיו קושרין בההוא שעיר המשתלח חוט של זהורית וכיון שהגיע למדבר היה מלבין וכן הוא הענין בב' זוגיתא שהיו שניהם תולדותם לכ"א יום ותולדות שניהם היו ביצים לבנים כי הנה שני שיעורים כ"א יום ג"כ תולדותיהן שוין בליבון כי כמו שהכ"א יום שמר"ה עד הושענא רבה תולדות ליבון עון וכפרה עליהם כן גם ימי כ"א יום פורעניות מ"ז בתמוז עד ט' באב היה תולדות ליבון עונות כי הצרות ויסורין מכפרין כמ"ש הגלות מכפר. ועוד אמרו ליה ורציצא דמית מהיכא כו' שאלו הכופרים לא האמינו בהשארית הנפש אבל האדם קונה שלימות שלו בעה"ז וע"כ אמרו הגם שיש לכל איש מישראל דבקות נפשי באלהים בהיותו חי בבוא משיח להשלים שלמותו אז במעשים אבל רצוצא שהם כלל ישראל בגלותם שכל ימיהם בצרה ע"ש והיית אך עשוק ורצוצן כל הימים שהוא מת בגלותו מה שלמות יגיע לו בתורתו ובמעשיו ולהיכא רוחו ונשמתו נפיק להשיג שלמותו והשיב להם ע"פ אמונת תורתנו דמהיכא דעל הנשמה ר"ל שהנשמה היא נצחית לפי מעלתה דמהיכא דבאה דהיינו מתחת כסא הכבוד להתם נפיק במותו כמ"ש והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים שיש לה שם השארות נפש לזמן התחייה. ועוד א"ל בסוף דבריהם בענין האמונה באחרית הימים שהעידו עליהם הנביאים שיאבדו העובדי כוכבים וישראל ישארו לחיים וע"ז דימו ישראל לכלי שפל כמ"ש נבלע בגוים ככלי אין חפץ וגו' דר"ל דבגוים נבלע כך אבל הוא יתב' ב"ה חפץ בהם שקראם ארץ חפץ ונאמר כי חפץ ה' בך ואמרו כל הגוים שזה החפץ לא שוי' חביליה שהעולם מלא כזה מהם יאבד בשביל ישראל כאשר יורו הנביאים ע"ז. והשיב להם אייתו כל חד בודיא כו' הם כלים שפלים אשר העובדי כוכבים נמשלו בהם שנמשלו לקש שנעשו מהם המחצלות השפלים האלו והן ודאי אינן שוין חבילייהו לסתור האדם את ביתו בשבילם אבל עמו ישראל שהם חפץ וכלי חשוב בעיניו ית' ב"ה במ"ש ואתם תהיו לי סגולה מכל העמים וגו' דימה אותם לכלי סגולה וחביב הניתן באוצר מכל שאר העמים שאינן רק ככלים פחותים שאין האדם חש ליתנן באוצר וראוי בשביל חפץ וכלי כזאת החביב ונתון באוצר שיסתור האדם ביתו להשיגו כן ראוי שיסתור ויאבד יתב' ב"ה כל העולם בשביל ישראל החביבים וסגולים לו מכל העמים וה' יראנו נפלאות מתורתו אמן: